

ISSN: 2181-0796

DOI: 10.26739/2181-0796

www.tadqiqot.uz

**TIL, TA'LIM, TARJIMA
XALQARO JURNALI**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ
ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД**

**INTERNATIONAL JOURNAL OF
LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION**

Alisher Navoi

**VOLUME 3
ISSUE 3**

2022

TIL, TA'LIM, TARJIMA

3-SON, 3-JILD

ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД

НОМЕР-3, ВЫПУСК-3

LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION

VOLUME-3, ISSUE-3

TOSHKENT-2022

TIL, TA'LIM, TARJIMA XALQARO JURNALI

№3 (2022) DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.7191413>

Bosh muharrir:

Mirzayev Ibodulla
f.f.d., professor (O'zbekiston)

Bosh muharrir o'rinbosari:

Ismoilov Salohiddin
f.f.n., professor (O'zbekiston)

TAHRIR HAY'ATI:

Boqiyeva Gulandom f.f.d., professor (O'zbekiston)	Uluqov Nosirjon f.f.d., professor (O'zbekiston)
Jalolov Jamol p.f.n., professor (O'zbekiston)	Eltazarov Jo'liboy f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dadaboyev Hamidulla f.f.d., professor (O'zbekiston)	Umurqulov Bekpo'lat f.f.d., professor (O'zbekiston)
Yo'ldoshev Qozoqboy p.f.d., professor (O'zbekiston)	Bakirov Poyon f.f.d., professor (O'zbekiston)
Rasulov Ravshanxo'ja f.f.d., professor (O'zbekiston)	Pardayev Azamat f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mustafa Ug'urlu f.f.d., professor (Turkiya)	Xayrullayev Xurshid f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mamatov Abdi f.f.d., professor (O'zbekiston)	Kiselev Dmitriy f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Zubova Lyudmila f.f.d., professor (Rossiya)	Mirzayev Rahmatulla yu.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Safarov Shahriyor f.f.d., professor (O'zbekiston)	Sobiroy Anvar PhD (O'zbekiston)
Shahobiddinova Shohida f.f.d., professor (O'zbekiston)	Ubaydullayeva Maftuna PhD (O'zbekiston)
To'xtasinov Ilhom p.f.d. (O'zbekiston)	Isakova Nodira f.f.n. (O'zbekiston)
Qulmamatov Do'smamat f.f.d., professor (O'zbekiston)	Qodirova Barno kotib, PhD (O'zbekiston)
Mirzohidova Muyassar f.f.d., professor (Qirg'iziston)	Xasanov Axmad mas'ul kotib, (O'zbekiston)

ILMIY MASLAHAT KEMGASHI:

Turniyozov Ne'mat f.f.d., professor (O'zbekiston)	Mo'minov Siddiq f.f.d., professor (O'zbekiston)
Irisqulov Muhammadavaz f.f.d., professor (O'zbekiston)	Mamatov Abdug'ofur f.f.d., professor (O'zbekiston)
Berdaliyev Abduvali f.f.d., professor (Tojikiston)	Suvonova Nigorabonu f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Sayfullayeva Ra'no f.f.d., professor (O'zbekiston)	Mukhametkaliyeva Gulnar f.f.n. (Qozog'iston)
Djusupov Maxanbat f.f.d., professor (O'zbekiston)	Saidov Sa'no f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Jabborov Xo'jamurod f.f.d., dotsent (O'zbekiston)	
Bozorov Odil f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Abdiyev Murodqosim f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Raximov G'anisher f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Yaqubov Jamoliddin f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Baqoyeva Muhabbat f.f.d., professor (O'zbekiston)	
Karimov Suyun f.f.d., professor (O'zbekiston)	

Sahifalovchi: Shakhram Fayziev

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>;
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>;
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД

№3 (2022) DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.7191413>

Главный редактор:

Мирзаев Ибадулла
д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Заместитель главного редактора:

Исмаилов Салахиддин
к.ф.н, доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бакиева Гуландом
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Жалалов Жамол
д.п.н., профессор
(Узбекистан)

Дадабаев Хамидулла
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Йулдашев Казакбай
д.п.н., профессор
(Узбекистан)

Расулов Равшанхужа
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Мустафа Угурлу
д.ф.н., профессор
(Турция)

Маматов Абди
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Зубова Людмила
д.ф.н., профессор
(Россия)

Сафаров Шахриёр
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Шахабиддинова Шахида
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Тухтасинов Илхам
д.п.н., профессор
(Узбекистан)

Кулмаматов Дусмамат
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Мирзахидова Муяссар
д.ф.н., профессор
(Киргизия)

Улуков Насиржан
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Элгазаров Жулибай
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Умуркулов Бекпулат
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Бакиров Поён
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Пардаев Азамат
д.ф.н., доцент
(Узбекистан)

Хайруллаев Хуршид
д.ф.н., доцент
(Узбекистан)

Киселев Дмитрий
д.ф.н., доцент
(Узбекистан)

Мирзаев Рахматулла
д.ю.н., доцент
(Узбекистан)

Собиров Анвар
PhD
(Узбекистан)

Убайдуллаева Мафтуна
PhD
(Узбекистан)

Исакова Нодира
д.ф.н.
(Узбекистан)

Кадирова Барно
секретарь, PhD
(Узбекистан)

Хасанов Ахмад
отв. секретарь
(Узбекистан)

НАУЧНЫЙ СОВЕТ:

Турниязов Неймат
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Ирискулов Мухаммадаваз
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Бердалиев Абдували
д.ф.н., профессор
(Таджикистан)

Сайфуллаева Раъно
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Джусунов Маханбат
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Жаббаров Хужамурал
д.ф.н., доцент
(Узбекистан)

Базаров Адил
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Абдиев Мурадқасим
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Рахимов Ганишер
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Якубов Жамалиддин
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Бакоева Мухаббат
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Каримов Суён
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Муминов Сиддик
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Маматов Абдугафур
д.ф.н., профессор
(Узбекистан)

Сувонова Нигорабону
к.ф.н., доцент
(Узбекистан)

Мукхамметкалиева Гульнар
к.ф.н.
(Казахстан)

Саидов Саъно
к.ф.н., доцент
(Узбекистан)

Вёрстка: Шахрам Файзиев

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр. 1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>;
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>;
Email: info@tadqiqot.uz Тел: (+998-94) 404-0000

INTERNATIONAL JOURNAL OF LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION

№3 (2022) DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.7191413>

Chief Editor:

Mirzaev Ibodulla
Doc. of philol. scienc.,
prof. (Uzbekistan)

Deputy Chief Editor:

Ismailov Salokhiddin
Cand. of phil. sciences, assistant
professor (Uzbekistan)

EDITORIAL BOARD:

Bakieva Gulandom
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Ulukov Nosirjon
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Jalolov Jamol
Doc. of ped. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Eltazarov Juliboy
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Dadaboev Khamidulla
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Umurkulov Bekpulat
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Yuldashev Kazakbay
Doc. of ped. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Bakirov Poyon
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Rasulov Ravshankhuja
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Pardaev Azamat
Doc. of phil. scienc., assoc. prof.
(Uzbekistan)

Mustafa Ugurlu
Doc. of phil. scienc., prof.
(Turkey)

Khayrullaev Khurshid
Doc. of phil. scienc., assoc. prof.
(Uzbekistan)

Mamatov Abdi
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Kiselev Dmitriy
Doc. of phil. scienc., assoc. prof.
(Uzbekistan)

Zubova Lyudmila
Doc. of phil. scienc., prof.
(Russia)

Mirzaev Rahmatulla
Doc. of jurispr. scienc., assoc. prof.
(Uzbekistan)

Safarov Shakhriyor
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Sobirov Anvar
PhD
(Uzbekistan)

Shakhobiddinova Shokhida
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Ubaydullayeva Maftuna
PhD
(Uzbekistan)

Tukhtasinov Ilhom
Doc. of ped. scienc.
(Uzbekistan)

Isakova Nodira
Doc. of phil. scienc.
(Uzbekistan)

Kulmamatov Dusmamat
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Kadirova Barno
Secretary, PhD
(Uzbekistan)

Mirzokhidova Muyassar
Doc. of phil. scienc., prof.
(Kirghizistan)

Hasanov Ahmad
senior secretary
(Uzbekistan)

SCIENTIFIC ADVISORY COUNCIL:

Turniyazov Nemat
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Bakaeva Mukhabbat
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Iriskulov Muhammadavaz
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Karimov Suyun
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Berdaliev Abduvali
Doc. of phil. scienc., prof.
(Tajikistan)

Muminov Siddik
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Sayfullaeva Rano
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Mamatov Abdugafur
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Djusupov Makhanbat
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Suvonova Nigorabonu
Cand. of phil. sciences, assoc. prof.
(Uzbekistan)

Jabborov Khojamurod
Doc. of phil. scienc., assoc. prof.
(Uzbekistan)

Mukhametkalieva Gulnar
Cand. of phil. sciences (Kazakhstan)

Bozorov Odil
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Saidov Sano
Cand. of phil. sciences, assoc. prof.
(Uzbekistan)

Abdiev Murodkosim
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Rakhimov Ganisher
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Yakubov Jamoliddin
Doc. of phil. scienc., prof.
(Uzbekistan)

Pagemaker: Shakhram Fayziev

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр. 1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>;

Email: info@tadqiqot.uz Tel: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>;

Email: info@tadqiqot.uz Tel: (+998-94) 404-0000

TILSHUNOSLIK

1.Бунуӣ Т.А.	
Неолексикография: проблемы и перспективы.....	7
2.Boltayev M.	
Yangi o'zbek alifbosi va uni takomillashtirish.....	16
3.Isakova N., Togaev I.	
Interpretation of the term borrowing from foreign languages in the Uzbek language.....	25
4.Tuklieva G.N.	
Concept and essence of journalistic discourse.....	34
5.Ғаффоров Н.	
Ўзбек спорт терминларининг лексикографик талқини.....	42
6.Koziyeva I.K.	
Rus antroponimikasining rivojlanish tarixi.....	52
7.Ғаппаров А.Қ.	
Ижтимоий-сиёсий лексиканинг социолингвистик тадқиқ асослари.....	62
8.Faleeva E.V.	
Current status of english neology.....	70
9.Hasanov A.I.	
"Sudxo'rning o'limi" qissasida qo'llanilgan iqtisodiy va bankka oid terminlar tahlili.....	81
10.Ubaydullayeva U.A.	
Alisher Navoiy "Layli va Majnun" dostonida to'y, bazm va musiqaga oid terminlar.....	89

TA'LIMSHUNOSLIK

11.Ҳамроев Ғ.	
Ўқув топшириқларини такомиллаштиришнинг педагогик-психологик ва прагматик хусусиятлари.....	97
12.Мўминова Т.С.	
Ҳозирги ўзбек адабиётида қиссанинг янгиланиш тамойиллари.....	106
13.Ernazarov R.	
Numerativ so'zlar va ularni o'qitishda klaster metodidan foydalanish.....	115

TARJIMASHUNOSLIK

14.Eshboyeva T. S., Ergashev X.M.	
She'riy tarjima haqida ayrim mulohazalar.....	124

TIL, TA'LIM, TARJIMA ЯЗЫК, ОБРАЗОВАНИЕ, ПЕРЕВОД LANGUAGE, EDUCATION, TRANSLATION

Ubaydullayeva Umida Abdushukur qizi
tayanch doktoranti,
Sharof Rashidov nomidagi SamDU,
Samarqand, O'zbekiston
umidaubaydullayeva49@gmail.com

ALISHER NAVOIY "LAYLI VA MAJNUN" DOSTONIDA TO'Y, BAZM VA MUSIQAGA OID TERMINLAR

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7191543>

ANNOTATSIYA

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy "Xamsa"sining uchinchi dostoni bo'lmish "Layli va Majnun" dostonida o'z davrining turli ilm-fan, kasb-hunarlariga oid terminlari qo'llanilgan. Xususan, ijtimoiy, siyosiy, harbiy, iqtisodiy, hayvonot va o'simlik dunyosiga oid terminlar, ilmi nujum (astronomiya)ga oid, tibbiy, musiqiy, ma'dan nomlarini anglatuvchi, ilm-fanga oid, diniy tushunchalarga oid, to'y va motam marosimlari bilan bog'liq terminlar va boshqa ko'plab sohalarga doir bir qancha terminlar asarda mahorat bilan qo'llanilgan.

Biz mazkur maqolada ushbu dostonida Navoiy mahorat bilan qo'llagan to'y, bazm va musiqaga oid terminlar xususida fikr yuritamiz. Bu terminlarning ayrimlari hozirgi kunda ham qo'llanilsa, ba'zilari butunlay iste'moldan chiqib, tarixiy so'zga aylangan, yana bir qismi esa o'z o'rnini boshqa bir so'zga bo'shatib bergan. Doston matnida qo'llanilgan to'y, bazm va musiqaga oid terminlarning aksariyati ot va fe'l so'z turkumiga tegishli ekanini ko'rish mumkin. Shuningdek, bu terminlarning katta qismi arab va fors tillaridan o'zlashtirilgan so'zlardir.

Maqolada tahlilga tortilgan terminlar bilan tanishish Navoiy ijod ummonining bir qatrasini kashf qilishda, shuningdek, terminologiya sohasi tarixi va taraqqiyoti uchun ham manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, termin, terminologiya, to'y, bazm, musiqa, tarixiy so'z.

Ubaydullaeva Umida Abdushukur qizi
PhD student,
SamSU named after Sharof Rashidov,
Samarkand, Uzbekistan
umidaubaydullayeva49@gmail.com

TERMS RELATED TO WEDDING, PARTY AND MUSIC IN ALISHER NAVOI'S EPIC "LEYLI AND MAJNUN"

ABSTRACT

In the epic "Layli and Majnun", which is the third epic of the great thinker Alisher Navoi's "Khamasa", terms related to various sciences and professions of his time were used. In particular, terms related to social, political, military, economic, animal and plant life, science related to astrology (astronomy), medical, musical, meaning mineral names, related to science, related to religious concepts, wedding and terms related to mourning rituals and several terms related to many other fields are skillfully used in the work.

In this article, we will think about the terms related to wedding, party and music, which Navoi skillfully used in this epic. Some of these terms are still used today, some have completely fallen out of use and become historical words, and some have given way to another word. It can be seen that most of the terms related to wedding, party and music used in the text of the epic belong to the word group of nouns and verbs. Also, most of these terms are borrowed from Arabic and Persian languages.

Acquaintance with the terms analyzed in the article serves as a source for the discovery of a layer of Navoi's creativity, as well as for the history and development of the field of terminology.

Keywords: Alisher Navoi, term, terminology, wedding, party, music, historical word.

Убайдуллаева Умида Абдушукуровна

докторант

СамГУ имени Шарофа Рашидова

Самарканд, Узбекистон

umidaubaydullayeva49@gmail.com

ТЕРМИНЫ, СВЯЗАННЫЕ СО СВАДЬБОЙ, ПРАЗНИКАМИ И МУЗЫКОЙ В ЭПОСЕ АЛИШЕРА НАВОИ "ЛЕЙЛИ И МЕДЖНУНА"

АННОТАЦИЯ

В эпосе "Лейли и Меджнун", являющемся третьим эпосом великого мыслителя Алишера Навои "Хамса", использовались термины, относящиеся к различным наукам и профессиям его времени. В частности, термины, относящиеся к социальной, политической, военной, экономической жизни, животному и растительному миру, науке, связанной с астрологией (астрономией), медицине, музыке, означающие названия минералов, относящиеся к науке, относящиеся к религиозным понятиям, свадьбе и термины, связанные с трауром. в работе умело используются обряды и несколько терминов, относящихся ко многим другим областям.

В этой статье мы подумаем о терминах, связанных со свадьбой, вечеринкой и музыкой, которые Навои умело использовал в этом эпосе. Некоторые из этих терминов используются до сих пор, некоторые полностью вышли из употребления и стали историческими словами, а некоторые уступили место другим словам. Видно, что большинство используемых в тексте эпоса терминов, связанных со свадьбой, гулянием и музыкой, относятся к словесной группе существительных и глаголов. Также большая часть этих терминов заимствована из арабского и

Знакомство с анализируемыми в статье терминами служит источником для открытия пласта творчества Навои, а также для истории и развития терминологической отрасли.

Ключевые слова: Алишер Навои, термин, терминология, свадьба, вечеринка, музыка, историческое слово.

Alisher Navoiy "Xamsa"sining uchinchi dostoni bo'lmish "Layli va Majnun" dostonida ijtimoiy, siyosiy, huquqiy, astronomiya, hayvonot olami, geografiya, adabiyotshunoslik, biologiya, tibbiyot, tikuvchilik, diniy tushunchalar va boshqa shu kabi ko'plab sohaga doir terminlar qo'llanilgan. Ushbu maqolada dostonida qo'llanilgan to'y, bazm hamda musiqaga aloqador terminlarga murojaat qildik. Dostonida musiqa san'ati bilan bog'liq ko'plab terminlarga duch kelamiz. Ular dostonning turli o'rinlarida: osmon jismlarining holatini bayon qilishda, tabiat hodisalarini qiyoslab tasvirlashda, bazm jarayonlarini yoritishda foydalaniladi. Masalan, dostonning 4-bobi - Me'roj tuni ta'rifidagi bobda Navoiy bu tunning mo'jizaviyligini, Muhammad payg'ambar (s.a.v.)ni Buroq otiga minib, ko'kka ko'tarilishini go'zal o'xshatishlar bilan tasvirlar ekan, osmon jismlari - sayyoralar, yulduzlar va burjlarning joylashish o'rni, holatini juda o'rinli, nozik tashbehtar bilan ifodalaydi. Ijodkor holatni tasvirlashda musiqiy terminlardan ham unumli foydalanadi: Necha g'am aro tuzub tarona,

Bu shomdin aytmoq fasona. [3, B.19]

Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati 3-jildida tarona - ashula, kuy, ohang deyilgan. Tarona tuzmoq birikmasi esa kuy, ohang sozlamog; kuylamoq, qo'shiq sozlamog ma'noslarini bildiradi [6, B.191]. Hozirgi o'zbek tilining izohli lug'atida tarona so'zining quyidagi ikki ma'nosi berilgan:

1.Kuy, ohang.

2.Shashmaqomda musiqa asarining bir qismi [16, B.685].

Hozirda tilimizda tarona tuzmoq shakli o'rniga, tarona qilmoq, yoki tarona etmoq shakllari qo'llaniladi. Yuqoridagi baytning ma'nosi: G'amgin taronalar bilan bu shomning qayg'ularini qancha hikoya qilish mumkin? [2, B.12] 5-bob so'z ta'rifidagi bobda Navoiy so'zning qimmatini, uni hech qanday dur-u javohirlar bilan tenglashtirib bo'lmasligini, so'z bir dengiz bo'lib, uning tubida cheksiz ma'no olami yashirinib yotganini ta'riflash asnosida tarona terminidan yana bir bor foydalanadi:

Aytib sovumas tarona sensen,

Olib qurumas xizona sensen [3, B.28]. Baytning ma'nosi: Aytib, eshitib sovimas qo'shiq o'zingsan. Qancha sarflama bo'shamaydigan xazinasan [2, B.19].

Navoiy 4-bobda, osmon jismlarining holatini bayon qilar ekan, Zuhra yulduzini quyidagicha tasvirlaydi:

Zuhra yo'lida tuzub navo zer,

Mutriblardek bo'lub miyongir [3, B.22].

Navo so'zi Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati 2-jildida 1. Nag'ma ohang [5, B.418] deb ta'riflangan. O'zbek tilining izohli lug'atida navo (fors. kuy, ohang; qo'shiq) so'zining ma'nosi "kuy, ohang; xonish" deb berilgan [16, B.7]. Zer so'zi esa musiqada eng ingichka ovoz, nozik tovush [4, B.632]ni ifodalaydi. Mutrib so'zi cholg'uchi [5, B.387] ma'nosini bersa, miyongir qatnashuvchi, ishtirok etuvchi [5, B. 303] ni ifodalaydi. Baytning ma'nosi: Zuhra esa uning yo'lida pastki pardada soz chalib, sozandalardek musiqiy kecha tashkil qildi [2, B.15].

6-bob Navoiyning ustozini Mavlono Nuriddin Abdurahmon Jomiy madhiga bag'ishlangan. Navoiy ustozini haqida so'zlar ekan, yana bir musiqiy termindan foydalanadi:

Cholib falak uzra ko'si rifat,

Aytib malak ichra darsi himmat. [3, B.34]

Ko's - katta nog'ora, podsho qasrida chalinadigan katta nog'ora.

Ko'si rifat - balandlik, ulug'vorlik nog'orasi [5,B.156].

Bilamizki, nog'ora - tuvaksimon sopolga teri qoplab yasalgan va ikkita cho'p bilan urib chalinadigan bir juft musiqa asbobi nomi [16,B.65]. Demak, nog'ora musiqiy asbobi nomi Navoiy davri tilida ko's shaklida qo'llanilgan. Baytning ma'nosi esa quyidagicha: U (Abdurahmon Jomiy) falaklar avjida yuksaklik nog'orasin cholib, farishtalarga himmatdan dars beradi [2,B.23].

Sulton Husayn Boyqaroga bag'ishlangan 7-bobda Navoiy Husayn Boyqaroni din himoyachisi, sahovatpesha, ilmi qadrlaydigan, adolatli shoh, shuningdek, qanchalik qudratli bo'lsa, shunchalik nozik ko'ngil sohibi sifatida tasvirlaydi hamda ziyofat, bazm; shodlik xursandchilik davrasi; ulfatchilik majlisi ma'nosida forscha bazm so'zini qo'llaydi:

Kim, arsayi bazmi ichra yetsam,

Borini aning nisori etsam. [3,B.37]

Bazm so'zi hozirgi o'zbek adabiy tilida ham musiqa va o'yinlar bilan o'tkaziladigan ziyofat, to'y, o'tirish; o'yin-kulgu kechasi ma'nosida qo'llanadi [16,B.140]. Navoiy o'yin-kulgu qilinadigan, bazm o'tkaziladigan joy ma'nosida bazmgoh terminidan foydalanadi:

Jannat kibi anda bazmgohe,

Taxt ustida bir xujasta shohe. [3,B.37]

Baytning ma'nosi: Bu manzilda Jannat kabi bazm davom etar, taxtda esa baxtiyor shoh o'tirardi [2,B.25]. Bu so'zdan hozirgi o'zbek adabiy tilida ham xuddi shu ma'noda bazmgoh, bazmxona shakllarida foydalaniladi. Bazmlarda ichiladigan ichimlik - sharob (may) dostonda quyidagi shakllarda uchraydi:

Er majlisi ichra roh erur zeb,

Xotun kishiga saloh erur zeb [3,B.186].

Roh - may, chog'ir [5,B.631]. bu so'z hozirgi o'zbek tilida mavjud emas. Baytning ma'nosi: Erlar majlisining zeb-u ziynati - sharobdir, xotin kishining zeb-u ziynati - pokizalik [2,B.120].

Urg'och mayi ishqning salosi,

Odang'a yetishsin ibtilosi [3,B.182].

May - sharob, boda [5,B.209]. O'zbek tilining izohli lug'atida may forscha boda, sharob ma'nosini bildirib, uzumdan tayyorlangan ichkilik; musallas, vino ekanligi aytilgan [16,B.527].

Avval qadahingni ayla gardun,

Quy'g'il anga bodayi shafaqgun [3,B.281].

Boda - may, sharob, masq qiluvchi ichimlik [4,B.303]. O'zbek tilining izohli lug'atida ham boda (fors,sharob, vino) - may, ichkilik, sharob deyilgan [16,B.294].

Dostonning 8-bobi shahzoda Badiuzzamon ta'rifida bo'lib, shoir shahzodaning saxovati, adolatini go'zal tashbehlar bilan tasvirlaydi. Shahzoda ishtirokidagi bazmlarni ta'riflar ekan, Navoiy yana musiqiy terminlarga murojaat qiladi:

Xunyogar-u nag'masoz Nohid,

Lekin daf aning qo'lida xurshed. [3,B.45]

Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'atida xunyogar, nag'masoz, daf so'zlari quyidagicha izohlanadi:

Xunyogar - nola qiluvchi, nolagar; sozanda, xonanda [6,B.431].

Nag'masoz - cholg'uchi, kuylovchi, sozanda [5,B.450]

Daf - childirma, doira [4,B.468].

Xunyogar so'zidan hozirgi o'zbek adabiy tilida foydalanilmaydi. U ifodalagan ma'no sozanda, xonanda so'zlarida mavjud. Nag'masoz so'zi o'rnida esa hozirda shevalarda nag'magar, nag'machi so'zlari qo'llaniladi. O'zbek tilining izohli lug'atida ham nag'masoz so'zi berilmagan, nag'magar so'zi esa sozamda, musiqachi deb izohlangan [16,B.30]. Daf so'zi ham hozirgi

o'zbek tili izohli lug'atida alohida izohlanmagan. Ammo doira so'zining izohida "Aylana shaklidagi gardishsimon urma musiqa asbobi; childirma, daf" deb berilgan [16,B.637]. yuqoridagi baytning ma'nosi: Sozanda-yu xonandalar Nohid sayyorasi bo'lib, uning qo'lidagi doira quyoshdir [2,B.30].

Dostonning 30-31-boblarida Navfalning Majnun dardiga davo bo'lsin, degan maqsadda o'z qizini Majnunga berishga qaror qilgani, to'y marosimi va Navfalning qizi to'ydan keyin boshqa insonni sevishini aytib, Majnunga aka-singil bo'lishni taklif qilgani; Laylini esa Bani Asad qabilasining boshlig'i Ibn Salomga unashtirgani va to'y kuni tunda Ibn Salomning quyanchiq (tutqanoq) kasali qo'zg'ab, behush yiqilgani bayon qilinadi. Alisher Navoiy mazkur boblarda to'y jarayoni bilan bog'liq bir qancha terminlarni ham qo'llaydi. Xususan, to'y xabarini eshitgan Navfal butun qarindosh-urug'ini to'plab, katta to'y boshlagani manzarasi tasviri quyidagicha:

Jashn anjumanin azim qurdi,

Ul xaylni bazm aro tushurdi. [3,B.219]

Bunda jashn so'zi Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati 1-jildida o'yin-kulgi majlisi, bazm, ziyofat deb berilgan [4,B.568]. "Layli va Majnun" dostonining Vohib Rahmonov muharrirligida tayyorlangan 2020-yilgi nashrida Jashn anjumani birikmasi to'y majlisi deb izohlangan [3,B.333]. Bazm so'zining izohi bilan esa biz yuqorida tanishdik.

O'lturdi xatibi Isoe' joz,

Haq hamd-u sanosin aylab og'oz [3,B.220].

Mazkur baytda xatib so'zi nikoh o'qiydigan imomni bildiradi. Xatib so'ziga Alisher Navoiy asarlarining izohli lug'ati 3-jildida imom, va'z etuvchi deb ta'rif berilgan [6,B.386]. bu so'zdan hozirgi kunda ham foydalaniladi. O'zbek tilining izohli lug'atida xatib so'zi quyidagicha izohlangan: Xatib - (arab.notiq, voiz, va'xon; unashtirilgan, kuyov) masjidda juma va hayit nomozida paytida xutba o'qiydigan, va'z aytadigan domla, imom; voiz [16,B.389].

Oy birla quyoshni bog'ladi aqd,

Boshi uza sochtilar, base, naqd [3,B.220].

Aqd- band, bog'lash, tugun; nikoh [4,B.162]. Aqd bog'lamoq - nikoh bog'lamoq, nikoh o'qimoq ma'nosida kelgan. Aqd so'zi bugungi kunda iste'molda mavjud emas. Faqat u ifodalagan ma'no saqlanib qolgan. Baytning ma'nosi: Oy bilan quyoshni, ya'ni kelin bilan kuyovga nikoh o'qidi va ularning boshlaridan kumush va oltinlar sochdilar [2,B.143].

Yana bir bayt:

Chun bo'ldi mahalki, aqdi tazvij

Bergay bu nishot ishiga tarvij [3,B.227]

Aqdi tazvij - birikmasi nihoklash ma'nosini beradi [4,B.162].

Baytning ma'nosi: Nikoh tuzish fursati yetdi, to'y tantanasi yana avjga chiqdi [2,B.148]. Shuningdek, dostonida aqd so'zi bilan birga unga sinonim bo'lgan nikoh so'zi ham qo'llaniladi: Chun topdi nikoh ishi saranjom,

Layli haramig'a urdilar gom [3,B.228].

Baytning ma'nosi: Nikoh o'qib bo'lingach, Laylining xonasiga yo'l olishdi [2,B.148]. Yana bir bayt:

Emdi budur iltimos-u darxost-

Kim, qilsoq ikov nikoh ishin rost [3,B.151].

Baytning ma'nosi: Ensi iltimosim va talabim shuki, ikkovining nikohini qilib, to'yini o'tkazsak [2,B.97].

To'y marosimi bilan bog'liq muhim so'zlar - kelin hamda kuyov so'zlari dostonida ham shu holatda qo'llanilgan:

Chun mehr kelin kibi yoshundi,

Tun yerga kuyov kibi yukundi [3,B.220].

Baytning ma'nosi: quyosh ham kelinlardek yashirindi, tun ham kuyov kabi yerga yastandi

[2,B.143].

Ham Ibni Salom ittifoqi,

Soz ayladi uylanur yaroqi [3,B.227].

Uylanmoq so'zi hozirgi o'zbek tilida ham "biror qiz yoki ayolni o'z nikohiga olmoq, oila qurmoq (er kishi haqida)" ma'nosini bildiradi [16,B.272]. Baytning ma'nosi: Ittifoqo Ibni Salom ham uylanish uchun to'y tadorigini ko'ra boshladi [2,B.147]. Uylanmoq so'zi dostonning XXVII bobida - Majnunning Layliga javob maktubida ham bir necha o'rinlarda qo'llanilgan:

Bo'lg'onda fusun qilurg'a hamdam,

Uylanmak ishin dedi ekin ham [3,B.194].

Uylanmak ishiki, nisbat etding,

Bizga o'z ishingni tuhmat etding [3,B.195].

Shuningdek, Laylining Majnunga bitgan maktubidagi quyidagi baytga e'tibor beraylik:

Chun hajlasi sori ko'z solibsen,

Qo'lmoqqa qizini so'z solibsen [3,B.187].

Qo'lmoq so'zi Navoiy asarlari izohli lug'atida berilmagan. Bayt esa quyidagicha nasriy tabdil qilingan: □uning bezalغان uyiga ko'z tashlab, qiziga uylanmoqchi bo'lib og'iz solibsan [2,B.121]. Qo'lmoq so'zi uylanmoq deb tabdil qilingan. So'z solmoq birikmasi esa og'iz solmoq iborasiga tenglashtiriladi. Og'iz solmoq iborasi hozirgi o'zbek tilida bironing qizini kelinlikka, yoki o'g'lini kuyovlikka so'ramoq, so'ratmoq degan ma'noni bildiradi [16,B.186].

Dostonda to'y so'zi bilan birga unga ma'nodosh sur so'zi ham qo'llaniladi:

Ul bo'ldi hayotidan chu mahjur,

Motamg'a mubaddal o'ldi ul sur [3,B.228].

Sur - to'y, bazm, shodlik yig'ini [6,B.126].

Baytning ma'nosi: Uning hayot shami o'chgandi, to'y azaga aylandi [2,B.148]. Sur so'zi hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanilmaydi.

Mehmon, mezbom terminlari ham xalqimiz to'y va marosimlari uchun xos bo'lib, dostonda ushbu terminlar deyarli hozirgi holatida qo'llanilgan:

Topib chu bu nav' komronliq,

Yuz mehr ila qildi mizbonliq.

Mehmonlar ani chu ko'rdilar garm,

Fosh ayladilar sharofat-u sharm [3,B.121].

Dostondan olingan quyidagi baytda ham bir nechta to'y va marosimlar bilan bog'liq terminlar qo'llanilgan:

Ko'z ustida ulcha rasm-u oyin,

Jon o'rtada ulcha aqd-u kobin [3,B.151].

Navoiy asarlari izohli lug'atida rasm so'ziga "qoida, udum, qonun" deya ta'rif berilgan bo'lsa [5,B.606], oyin so'zi "rasm, odat" deya izohlangan [5,B.510]. demak, yuqoridagi baytda juft shaklda qo'llanilgan rasm-u oyin so'zlari urf-odat ma'nosini beradi. Aqd so'zining nikoh ma'nosida qo'llanilganiga yuqoridagi misollar orqali ayon bo'ldi. Kobin so'zi esa mahr; nikoh oldidan kuyov tomonidan kelinga berilishi shart bo'lgan mol, mablag'ni bildiradi [2,B.122]. Hozirda kobin so'zi iste'molda qo'llanilmaydi. Bu so'z bildirgan ma'no hozirda mahr so'ziga yuklatilgan. Demak, baytning ma'nosi quyidagicha: Rasm-odatlarni ko'z ustiga qo'yib, mahriga jonni tiksak [2,B.97].

Bizningcha, visol so'zi ham to'y marosimi bilan bog'liq termin hisoblanadi:

Kim, Ibni Salom etib xayoling,

Balkim, tama' aylabon visoling [3,B.195].

Visol - uchrashuv, birlashuv, erishuv, yaqinlashuv [4,B.373]. O'zbek tilining izohli lug'atida visol so'zining arabcha ekanligi va bog'lanish; sevgi aloqalari; erishuv, yetishuv

ma'nolarini bildirishi keltirilgan [16,B.462].

Shunday qilib, o'rganilgan ma'lumotlardan quyidagi xulosalar kelib chiqadi:

1.Navoiy asarlarida turli sohalarga doir terminlar qo'llanilgan bo'lib, ularni aniqlash, tahlil qilish, izohlash Navoiy mahoratini tushunish uchun ham, tilshunoslikning terminologiyasi sohasi uchun ham katta yutuq bo'ladi.

2.Alisher Navoiy "Layli va Majnun" dostonida musiqa san'ati, to'y va bazmga oid bir qancha terminlarni qo'llaydi. Bu terminlarning ayrimlari hozirgi kunda ham qo'llanilsa, ba'zilar butunlay iste'moldan chiqib, tarixiy so'zga aylangan, yana bir qismi esa o'z o'rnini boshqa bir so'zga bo'shatib bergan.

3."Layli va Majnun" dostonida qo'llanilgan musiqa, to'y va bazmga oid terminlarning aksariyati ot so'z turkumi (tarona, navo, zer, mutrib, miyongir, ko's, bazm, bazmgoh, xunyogar, nag'masoz, daf, jashn anjumani, xatib, nikoh, kelin, kuyov, sur, mizbonliq, mehmon, rasm, oyin, kobin, roh, boda, may)ga oid. Shuningdek, bir qismi fe'l so'z turkumi (tarona tuzmoq, aqd bog'lamoq, uylanmoq, qo'lmoq, so'z solmoq)ga oid ekanligi aniqlandi.

4.Doston matnida qo'llanilgan musiqa, to'y va bazmga oid terminlarning aksariyati arab va fors tillaridan o'zlashtirilgan so'zlardir.

5.Dostonda qo'llanilgan musiqa, to'y va bazmga oid terminlarning aksariyati sodda tub hamda sodda yasama so'zlardir.

6.Badiiy asarda qo'llanilgan terminlarni o'rganish, tadqiq qilish ijodkorning qomusiy bilimlarini aks ettiradi. Shuningdek, sohaga doir terminlarning qadimgi va hozirgi holatini tasavvur qilish, solishtirish, qiyoslash imkonini beradi. Bu esa o'zbek tili terminologiyasi tarixini o'rganishda muhim hisoblanib, terminologiya sohasi kelajagi uchun ham ahamiyatlidir.

Umuman olganda, Navoiy ijodini o'rganish kishiga zavq bag'ishlaydi. Navoiy asarlariga har safar murojaat qilinganida, ijodkorning buyuk dahosini qayta-qayta kashf qilaveramiz.

Иқтибослар/Сноски/References

- 1.Abdushukurov B. Eski turkiy til leksikasi. - Toshkent, 2015.
- 2.Alisher Navoiy "Layli va Majnun" (nasriy tabdil). -Toshkent, 2021.
- 3.Alisher Navoiy "Layli va Majnun". -Toshkent, 2020.
- 4.Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati. 1-jild. Toshkent, 1983.
- 5.Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati. 2-jild. Toshkent, 1983.
- 6.Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati. 3-jild. Toshkent, 1983.
- 7.Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug'ati. 4-jild. Toshkent, 1983.
- 8.Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 11-tom. - Toshkent, 1993.
- 9.D.Yusupova "Layli va Majnun" dostonining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. kh-davron.uz
- 10.Dadaboyev H. O'zbek terminologiyasi. O'quv-uslubiy majmua. - T.:2019. -B.117.
- 11.Dadaboyev H. O'zbek terminologiyasi.-Toshkent, 2019.
- 12.Hojiyev A. Termin tanlash mezonlari. 1996.
- 13.Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati.-Toshkent: Fan, 2002.
- 14.Jovliyeva J. Terminologiya masalalari bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili. //Science and education// - T.:2020. -B.451.
- 15.Mavlonov A. "Saddi Iskandariy" dostonida qo'llanilgan harbiy terminlar tahlili. Til, ta'lim, tarjima. T.2021.2-son, 4-jild, -B.52.
- 16.O'zbek tilining izohli lug'ati. A.Madvaliyev tahriri ostida. Toshkent, 2007.
17. Rajabova B. Navoiy ijodida tarixiy-huquqiy atamalar. Ziyouz.uz. 2016.